

IZ KAZNENOPRAVNE POVIJESTI

Nikolina Srpak*

KAZNENO PRAVO U DOBA NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE (1941.-1945.)

Rad je posvećen kaznenom pravu Nezavisne Države Hrvatske (u daljnjem tekstu: NDH). Iako je NDH postala predmetom burnih dnevno-političkih rasprava, prema saznanjima autorice dosada nije provedeno sveobuhvatno istraživanje o primjeni kaznenog prava u NDH te kaznenopravnim odredbama koje su vlasti NDH bile donijele. Stoga se u ovom radu ukratko prikazuju promjene koje je pretrpio Krivični zakonik za Kraljevinu Jugoslaviju od 27. siječnja 1929. (u daljnjem tekstu: KZ iz 1929.), s posebnim osvrtom na kaznena djela protiv države i njezina uređenja te djela protiv života i tijela. Nadalje, analiziraju se i odredbe izvan samog KZ-a, koje su donesena od strane ustaških vlasti, a imale su kaznenopravni karakter (rasne odredbe, odredbe o osnivanju specijalnih sudova). U svjetlu razmatranja rasnih odredbi navodi se komparacija s nacionalsocijalističkom Njemačkom kao i pitanje (ne)usklađenosti njemačkih odredbi s međunarodnim pravom. Konačno, autorica u zaključku razmatra pitanje državnosti NDH s međunarodnopravnog aspekta pa slijedom toga odgovara na pitanje da li se zakonodavstvo NDH uopće moglo smatrati pravom.

I. UVOD

Nakon osnutka NDH¹ dogodile su se promjene na području ustrojstva političkih institucija. Usporedo s promjenama na tom planu, dogodile su se i promjene na području kaznenog zakonodavstva i organizacije sudstva.

Glavno obilježje NDH bilo je jedinstvo vlasti i diktatura.² NDH nije imala ustav u smislu kodificiranog pravnog akta, već je on shvaćen kao ustav

* Nikolina Srpak, dipl. pravica

¹ NDH je osnovana 10. travnja 1941. formalnim činom proglašenja te je nakon toga pročitana Mačekova izjava kojom poziva hrvatski narod da se pokorava novoj vlasti.

² Neki izvori tog vremena smatrali su da NDH nije ni republika ni kraljevina premda je postojala podloga u zakonskoj odredbi o kruni Zvonimirovoj od 15. 5. 1941. da postane kraljevina. V. više o tome: Značajke novog hrvatskog zakonodavstva, *Odvjetnik* br. 7 i 8/1998. (71), pretpisak članka iz 1941., br. 5-7.

u materijalnom smislu.³ Neki izvori tog vremena držali su da ustav NDH predstavlja načela Ustaškog pokreta iz 1933. premda u njima to nije nigdje izrijekom rečeno.⁴

NDH nije nikada donijela vlastiti KZ, već je KZ iz 1929.⁵ vrijedio uz odgovarajuće izmjene i dopune. Iako vlasti NDH nisu donijele zakon o preuzimanju KZ iz 1929., uz odgovarajuće izmjene i dopune nastavljen je njegova primjena *via facti*.⁶ U prvom dijelu rada ukratko se izlažu promjene koje su zadesile sam KZ, uz analizu pojedinih kaznenih djela. Budući da promjene nisu zahvatile samo KZ, već je doneseno i posebno novo (sporedno) "revolucionarno" zakonodavstvo, u nastavku se izlažu i novosti iz tog dijela te se ukratko analizira utjecaj tog zakonodavstva na položaj KZ-a kao temeljnog propisa.

S obzirom na totalitarnost režima NDH, zanimljiv je njezin pristup kaznenom pravu, koje je velikim dijelom imalo karakter ratnog prava, a osobito načelu zakonitosti. Kao što je poznato, nacistička Njemačka, uzorom koje je bilo inspirirano pravo NDH, ukinula je načelo zakonitosti. Stoga se u središnjem dijelu ovog rada analizira u kojoj je mjeri NDH odstupila od načela zakonitosti. Uz pristup načelu zakonitosti, u središnjem se dijelu govori i o načelu individualizacije.

Za primjenu kaznenog prava u doba NDH uz promjene koje su se desile u samom zakonodavstvu, presudnu ulogu imala je i organizacija sudstva. NDH je uspostavila gustu mrežu specijalnih sudova koji egzistiraju pored redovnih sudova, ali ih zasjenjuju, otimajući im nadležnost u kaznenim stvarima. Promjena stvarne nadležnosti ostavljala je velike posljedice kako na samo kažnjavanje tako i na mogućnost izjavljivanja pravnih lijekova. Stoga je posebna pažnja posvećena organizaciji specijalnog sudstva i postupku pred njim.

Naposljetku, rad završava kratkom analizom rasnih odredbi koje su imale i kaznenopravni karakter. Pri tom razmatranju ukratko se uspoređuju rasne odredbe nacističke Njemačke. U razdoblju nakon rata, primjenom njemačkih rasnih odredbi bavio se i Vojni sud u Nuernbergu, stoga izlaganje o tom dijelu završava jednim slučajem iz prakse tog suda.

³ V. više o tome Vukas, B., Sustav vlasti i uprave u NDH, *Pravnik*, 30,1-2 (59-60), 1997.

⁴ Op. cit. (bilj. 3).

⁵ Iako je NDH nastavila primjenjivati Krivični zakonik iz 1929., koristila je termin "Kazneni" umjesto "Krivični" zakonik.

⁶ U Americi kad su se kolonije 1776. proglasile državama, one su svojim ustavima i zakonima priznale dotadašnje pravo, dok su kasnije države recipirale *common law* kroz sudsku praksu, a s time se ono i razlikovalo; štoviše, i nakon nezavisnosti u mnogim sudovima država i dalje su se navodili engleski presedani, nastali nakon odvajanja SAD; to se događa i danas, premda vrlo rijetko. V. поближе Kurtović, Š., *Opća povijest prava i države*, Novi vijek, str. 140, Zagreb, 1994.

II. OPĆI DIO KAZNENOG ZAKONIKA IZ 1929.

Opći se dio KZ-a sastojao od XI glava. Opći dio nije pretrpio velike izmjene, osim u slučajevima načina izvršavanja smrtne kazne, ukidanja mogućnosti ublažavanja kazne za određena djela protiv života i tijela te u slučaju ukidanja zastare prava na gonjenje djela protiv službene dužnosti.

U § 1. KZ-a propisano je načelo zakonitosti *nullum crimen et nulla poena sine lege*⁷ koje vlasti NDH nisu nikada formalno ukinule, kao što je to učinila nacionalsocijalistička Njemačka.⁸ Novelom od 28. lipnja 1935. uvela je mogućnost kažnjavanja na temelju osnovnih načela kaznenog zakonika ili pak ako djelo zaslužuje kaznu na temelju zdravog narodnog osjećaja. Time je veoma oslabljeno načelo zakonitosti i otvorena su vrata retroaktivnoj primjeni zakona te analogiji. Njemačka je, dakle, svojom novelom stvorila mogućnost primjene analogije koja je zabranjena po načelu *nullum crimen sine lege stricta* i time nije željela ostvariti garantivnu funkciju KZ-a.⁹ Iako vlasti NDH nisu nikada formalno ukinule načelo zakonitosti iz § 1. KZ-a, ono se obilno kršilo kroz donošenje popratnih zakonskih odredbi kojima se trenutak kažnjivosti pomicao prije njihova stupanja na snagu, najčešće do datuma osnutka NDH (tj. 10. travnja 1941.). U vrijeme NDH načelo zakonitosti obično se kršilo u dva smjera: povredom neretroaktivnosti zakona (*nullum crimen sine lege praevia*) i povredom zahtjeva za određenošću zakonskih opisa (*nullum crimen sine lege certa*).

KZ je zadržao diobu kaznenih djela, pa je tako dijelio kaznena djela na: zločine i prijestupe.¹⁰ Zločini su bili ona kaznena djela za koja je zakon propisivao smrtnu kaznu, tešku tamnicu ili tamnicu, a prestupi su bili ona kaznena djela za koja je zakon predviđao strogi zatvor, zatvor ili novčanu kaznu.

Isto je tako KZ zadržao podjelu na glavne i sporedne kazne. Glavne su kazne bile: smrtna kazna, teška tamnica, tamnica, strogi zatvor, zatvor i novčana kazna. Smrtna se kazna¹¹ od donošenja Zakonske odredbe o promjeni Kazne-

⁷ §1. Nitko ne može biti kažnjen za djelo, za koje nije zakon, prije nego što je počinjeno, propisao da će se i kako kazniti onaj koji ga počini.

⁸ Novelom od 28. lipnja 1935. dodan je novi § 2. koji glasi: "Kažnjava se, tko počini kako-vo djelo, koje zakon smatra kažnjivim ili koje na temelju osnovnih načela kaznenog zakonika ili zdravog narodnog osjećaja zaslužuje kaznu."

⁹ Pravo ne stvara zakonodavac, nego ono živi u narodu, a zakonodavac ga samo oblikuje. Na taj je način prof. dr. sc. E. Mezger opravdavao uvođenje analogije novelom u njemački KZ. V. poblize J. Kulaš, Načela kaznenog prava nacionalsocijalističke Njemačke, Mjesečnik, br. 3 i 4/1942.

¹⁰ Već Krivični zakonik Kraljevine Jugoslavije nije poznavao istupe (prekršaje) koji su bili uređeni posebnim zakonom pa tako ni u NDH prekršaji nisu bili regulirani KZ-om. Krivični zakonik za kraljevinu Srba, Hrvata, Slovenaca od 27. januara 1929., bilješkama popratili Šilović i Frank, str. 11, Zagreb, 1929.

¹¹ Smrtna se kazna po KZ 1929. prije spomenute izmjene izvršavala vješanjem. V. ibid.

nog zakonika od 27. siječnja 1929.¹² izvršavala strijeljanjem, ali donošenjem Zakonske odredbe o preinaci i dopuni kaznenog zakonika od 27. siječnja 1929. bile su dane ovlasti ministru pravosuđa i bogoštovlja “*da u pojedinim slučajevima može narediti, da se smrtna kazna ima izvršiti vješanjem*“. Koji su to slučajevi bili, odredba ništa izričito nije govorila, pa se iz toga može zaključiti da su ministru bile dane “odriješene” ruke da prosudi prema svojoj slobodnoj procjeni. Teška je tamnica mogla biti doživotna teška i vremenska teška, a ako Zakon nije izričito naveo da se radi o doživotnoj, radilo se o vremenskoj, koja nije mogla biti kraća od jedne niti duža od 20 godina. Tamnica se također prema trajanju kretala u rasponu od jedne do 20 godina. Najteža kazna za prestupe bila je strogi zatvor koji je bio ograničen u trajanju od 7 dana do 5 godina. Zatvor je također iznosio od 7 dana do 5 godina. Treća kazna za prestupe bila je novčana kazna. Kao sporedne kazne Zakon je navodio gubitak časnih prava koji je mogao biti privremenog ili trajnog karaktera. Pri osudi na smrt ili tešku tamnicu preko 5 godina sud je izricao trajan gubitak časnih prava,¹³ pri osudi na tešku tamnicu do 5 godina sud je izricao njihov gubitak od jedne do 5 godina, a pri osudi na tamnicu izricao je gubitak časnih prava samo za vrijeme izdržavanja kazne (§ 46.).

Glava VIII. sadržavala je pravila za odmjeravanje kazne. Kazna se počinitelju odmjeravala prema stupnju njegove kaznene odgovornosti (krivnja se temeljila na uračunljivosti, a dva su bila stupnja krivnje: umišljaj i nehaj). U §70. KZ-a propisano je načelo individualizacije kažnjavanja,¹⁴ koje također, kao i načelo zakonitosti, nije nikada bilo formalno ukinuto, ali je doživjelo sličnu sudbinu donošenjem popratnih odredbi koje nisu omogućivale individualiziranje kazni, već su predstavljale sustavno kršenje načela individualizacije.¹⁵ Pri odmjeravanju kazne, Zakonik je dao ovlast sudu da kaznu ublaži u slučaju “*da ima jedna ili više okolnosti zbog kojih se kazna treba ublažiti*” (§71.).¹⁶ Iznimka od ublažavanja kazne, bez obzira na okolnosti,

¹² NN br. 111/1941.

¹³ Gubitak časnih prava sastoji se u gubitku prava: 1. na državnu službu ili na koju drugu javnu službu ili na javna zvanja; 2. na akademske stepene, odličja ili druge javne počasti; 3. u javnim stvarima glasati, birati ili izabran biti kao i sva ostala politička prava vršiti (§ 47.).

¹⁴ “Pri tome će se uzeti u obzir sve okolnosti koje utječu da kazna bude veća ili manja, naročito opasnost za društveni poredak zbog zločinačke naklonosti počinitelja, pobude zbog kojih je djelo počinjeno, cilj u kojem je djelo počinjeno, neposredni podstrek za izvršenje djela, raniji život počinitelja i njegove osobne i privredne prilike, mjere uviđavnosti, posljedice djela, počiniteljevo držanje poslije počinjenog djela, da li se za ovo kaje i da li se trudi da popravi ili ukloni nastupjele posljedice.” (§70.).

¹⁵ Takva je npr. bila Zakonska odredba za obranu naroda i države jer je za zločin veleizdaje predviđala smrtnu kaznu kao apsolutno određenu čime je onemogućila odmjeravanje i izricanje kazne kroz uvažavanje svih okolnosti. Isto tako načelo individualizacije kršile su odredbe o specijalnim sudovima jer pred njima nije bilo moguće izricanje vremenskih kazni.

¹⁶ § 71. također je propisivao granice do kojih je sud smio ići.

učinjena je donošenjem Zakonske odredbe o zabrani i kažnjavanju uzrokovano-
nog pometnuća i o prekidanju trudnoće¹⁷ kojom je određeno da se u slučaju
kažnjivih djela § 171. do 174.¹⁸ kazna ne može ublažiti ni u kojem slučaju.
Nemoguće je braniti stajalište o nepostojanju mogućnosti ublažavanja kazne
za spomenuta djela, dok je ta mogućnost za sva ostala djela iz KZ-a i dalje
postojala.

Glava IV. odnosila se na mjere sigurnosti. Iako je KZ u svom općem dije-
lu taksativno predvidio 9 mjera sigurnosti¹⁹, u svom posebnom dijelu pred-
vidio je još jednu. Radilo se o gubitku državljanstva i državne pripadnosti
zbog kaznenog djela sklapanja nedopuštenog braka, i to protivno Zakonskoj
odredbi o zaštiti arijske krvi i časti hrvatskog naroda.²⁰ Povrh toga sigurnosne
mjere, predviđene izvan KZ-a, kao npr. Zakonskom odredbom o upućivanju
nepoćudnih i pogibeljnih osoba u sabirne i radne logore,²¹ bile su predmetom
velikih zlouporaba. U te logore mogle su biti upućene *“nepoćudne osobe, koje
su pogibeljne za javni red i sigurnost, ili koje bi mogle ugroziti mir i spokoj-
nost hrvatskog naroda ili tekovine oslobodilačke borbe hrvatskog ustaškog
pokreta”*. Preopćenita formulacije kao npr. *“nepoćudne osobe”*, *“mir i spo-
kojnost”* hrvatskog naroda predstavlja kršenje načela zakonitosti, i to povre-
du zahtjeva za određenošću zakonskih opisa (*nullum crimen sine lege certa*).
Slično je bilo i sa Zakonskom odredbom o suzbijanju nasilnih kažnjivih čini
proti državi, pojedinim osobama ili imovini²² koja je predviđala da *se i članovi
obitelji (!) počinitelja mogu uputiti na prisilni boravak u sabirne logore, koje
same ili u zajednici s oružanim skupinama narušavaju javni red i sigurnost,
ili koje ugrožavaju mir i spokojstvo hrvatskog naroda, ili koje poduzmu kakav
nasilni kažnjiv čin protiv državi, pojedinim osobama ili imovini, kao i članovi
obitelji od kuće odbjeglih osoba, mogu se uputiti na prisilni boravak u sabirne
logore”* (§ 1.).

Kad je riječ o članovima obitelji, najvjerojatnije bi se zapravo radilo o za-
branjenom kolektivnom kažnjavanju,²³ a ne o mjerama sigurnosti jer kazne i

¹⁷ NN br. 49/1941.

¹⁸ Radi se o djelima samopobacivanja (§ 171.), davanja sredstva za izazivanje pobačaja s
pristankom žene (§ 172.), davanje sredstva bez pristanka žene (§ 173.) i javno nuđenje sredsta-
va za pobačaj (§ 174.)

¹⁹ Radilo se o: zadržavanju po izdržanoj novoj kazni, upućivanju u zavod za rad, upućiva-
nju u zavod za liječenje ili za čuvanje, upućivanju u zavod za liječenje pijanaca, zabrani posje-
ćivanja krčme, zaštitnom nadzoru, protjerivanju, zabrani vršenja poziva ili zanata i oduzimanju
izvjesnih predmeta. (§ 50.).

²⁰ NN br. 16/1941.

²¹ NN br. 188/1941.

²² NN br. 162/1942.

²³ Bilo kakvo kolektivno kažnjavanje, bez obzira na to je li internim pravom dopušteno,
povreda je međunarodnog ratnog prava, točnije IV. haške konvencije o zakonima i običajima

kaznenopravne sankcije mogu se primjenjivati isključivo i samo na počinitelja. Iz svega navedenog može se izvući zaključak da su kod mjera sigurnosti (izvan KZ-a) prevladavale potpuno neodređene formulacije, što je ni manje ni više zapravo bio samo instrument za obračune s političkim protivnicima.

Glavom IX. regulirana su pravila vezana uz zastaru kako prava na gonjenje (§ 78.-80.), tako i prava na izvršenje kazne (§ 81.-83.). Kazneni zakonik izričito navodi koliko je vremena trebalo proteći da nastupi zastara prava na gonjenje kaznenog djela.²⁴ Zakonskom odredbom o promjenama u Kaznenom zakoniku od 27. siječnja i Zakonom o izmjenama i dopunama Kaznenog zakonika od 9. listopada 1931.²⁵ dodan je novi odjel u § 78. koji je ukinuo zastaru (samo) prava na gonjenje kažnjivih djela iz glave XXVIII. počinjenih poslije godine 1918. (znači od 1. siječnja 1919.) Odredba je donesena 3. svibnja 1941. sa tridesetodnevnom *vacatio legis*. U glavi XXVIII. nalazila su se kaznena djela protiv službene dužnosti. Analizirajući odredbe glave XXVIII., postojalo je jedno kazneno djelo s propisanom kaznom teške tamnice do 20 godina²⁶ te dva djela s propisanom kaznom teške tamnice do 10 godina,²⁷ a sva ostala djela iz te glave bila su puno blaža. Iz toga se može izvesti zaključak da samo za djelo iz § 385. nije nastupila apsolutna zastara (nastupa za 30 godina).²⁸ Što se tiče dva djela s propisanom teškom tamnicom do 10 godina, za njih apsolutna zastara nastupa za 20 godina, pa npr. ako su djela počinjena tijekom 1919. ili 1920.,²⁹ zastara je po KZ-u već nastupila. Ukidanjem zastare za glavu XXVIII. radilo se o nedopuštenoj povratnoj primjeni izmjene KZ-a iz 1941. jer zastara, iako institut mješovite naravi, jednom kad nastupi, ne može za djela za koje je već nastupila početi ponovo teći, što je s glavom XXVIII. slučaj.³⁰ Zastara

rata na kopnu iz 1907., i to čl. 50. Tekst Konvencije dostupan na www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/hague04.htm, 8. 10. 2006.

²⁴ Dvadeset godina kod zločina za koje je propisana smrtna kazna ili doživotna teška tamnica; petnaest godina za zločine za koje je propisana kazna lišenja slobode do dvadeset godina; deset godina kod ostalih zločina; pet godina kod prestupa za koje je propisan strogi zatvor ili zatvor duži od jedne godine; dvije godine kod svih ostalih prestupa.

²⁵ NN br. 19/1941.

²⁶ Radilo se o § 385. primanje mita od strane državnog službenika za radnju koju po zakonu nije smio izvršiti (predviđeno kažnjavanje službenika teškom tamnicom ili tamnicom do pet godina).

²⁷ U § 387. st. 3. naknadno pasivno podmićivanje suca (predviđeno kažnjavanje suca teškom tamnicom od 1 do 10 god.) i u § 397. st. 2. ovjera neistinitog potpisa s namjerom da sebi ili drugome pribavi kakvu korist ili da drugoga ošteti (predviđeno kažnjavanje državnog službenika teškom tamnicom od 1 do 10 god.).

²⁸ Ali ostaje mogućnost da je djelo zastarjelo nastupom relativne zastare.

²⁹ Da situacija bude bizarnija, u to vrijeme pa sve do 1. siječnja. 1930. na prostoru Hrvatske vrijedio je austrijski KZ iz 1852.

³⁰ Ako je u času izmjene zastara još tekla, može se na počinitelja povratno primijeniti novi zakon iako je nepovoljniji za počinitelja. V. više o tome Horvatić, Ž., Novoselec, P., Kazneno pravo, Opći dio, str. 124, Zagreb, 2001.

je, dakle, nastupila za sva djela osim iz § 385., za koje nije bila još nastupila apsolutna, ali je nastupila relativna.

III. POSEBNI DIO KAZNENOG ZAKONIKA IZ 1929.

3.1. Kaznena djela protiv države i njezinog uređenja

Najbrojnije izmjene posebnog dijela pretrpjela je glava XII. U njoj su se nalazila antidržavna djela. Potrebno je spomenuti da se takva djela nisu nalazila samo u izmijenjenom KZ-u iz 1929., već i u sporednom zakonodavstvu. Od takvog zakonodavstva osobito se ističe Zakonska odredba za obranu naroda i države od 17. travnja 1941.³¹ koja je svojom preopćenitom formulacijom zločina veleizdaje mogla stvoriti velike poteškoće oko razgraničenja s djelima iz glave XII. KZ-a. Za antidržavna djela NDH se odlučila za pojačanu represiju. U prilog tome govori i činjenica da je u vrijeme NDH za čak 8 djela iz glave XII. bila predviđena smrtna kazna kao apsolutno određena. Za usporedbu, u vrijeme Kraljevine Jugoslavije za jedno djelo³² bila je predviđena smrtna kazna kao apsolutno određena.

Izmjene glave XII. uslijedile su Zakonskom odredbom o promjenama u Kaznenom zakoniku od 27. siječnja 1929. i Zakonom o izmjenama i dopunama Kaznenog zakonika od 9. listopada 1931.³³ objavljenim 3. svibnja 1941. uz tridesetodnevni *vacatio legis*. Međutim, taj *vacatio legis* nije nikada zaživio jer je bila donesena Zakonska odredba o stupanju na snagu Zakonske odredbe o promjenama u KZ-u³⁴ od 3. svibnja 1941., kojom je određeno da se izmjene glave XII. imaju primjenjivati na djela učinjena poslije 10. travnja 1941. Time je počinjeno očito kršenje načela zakonitosti, i to povreda zabrane retroaktivnog djelovanja KZ-a (*nullum crimen sine lege praevia*).

Prva izmjena koja je uslijedila, u ovoj glavi, bila je vezana uz § 91. kojom se predviđala smrtna kazna za svakog “tko liši života ili pokuša lišiti života Poglavnika ili one osobe koje ga po ustavnim odredbama zamjenjuju, dok vrše tu dužnost.” Radilo se o tzv. kompleksnom političkom kaznenom djelu.³⁵ Djelo je bilo dovršeno već samim pokušajem pa se nikako nije mogao primijeniti § 32. KZ-a o mogućnosti ublažavanja kazne za pokušaj. S time je u svezi izmjena § 92., koji nakon izmjene predviđa smrtnu kaznu kao apsolutno

³¹ NN br. 4/1941.

³² Radilo se o pokušaju ubojstva, ubojstvu kralja, nasljednika prijestolja ili kraljevskog namjesnika (§ 91.).

³³ NN br. 19/1941.

³⁴ NN br. 36/1941.

³⁵ V. o tome Horvatić, Ž., Šeparović, Z. i suradnici, *Kazneno pravo, posebni dio*, str. 143, Zagreb, 1999.

određenu za onoga koji poduzme kakvo djelo koje ide za tim “*da Poglavnik bude lišen života, prognan iz zemlje, ili mu se ograniči ma na kakav način osobna sloboda*”, kao i za onog koji “*poduzme takova djela protiv osoba, koje zamjenjuju Poglavnika po odredbama ustava dok vrše tu dužnost*”.³⁶ Vrlo je dvojbeno, zbog široke i nedovoljno određene formulacije “*tko poduzme kakvo djelo koje ide za tim...*”, koje su pripremne radnje tim kaznenim djelom bile obuhvaćene. Olako pripisivanje kriminalne namjere spomenutim pripremnim radnjama moglo je dovesti do velikih zlouporaba i do potkopavanja pravne sigurnosti. Isto tako nemoguće je braniti stajalište o propisivanju iste kazne za sve stadije kriminalnog puta (*iter criminis*). Iz izmjena § 91. i 92. može se izvesti zaključak da je za pripremne radnje, pokušaj i dovršeno ubojstvo poglavnika bila predviđena jedino smrtna kazna, čime je, dakako, načelo individualizacije kod tih djela bilo bitno narušeno.

Sljedeća izmjena iz § 94.³⁷ podjednako, u pogledu neodređenih i širokih formulacija, nije udovoljavala zahtjevima pravne sigurnosti. Za djela od § 91. do § 94. posebno je bilo propisano kažnjavanje za podstrek (§ 95.),³⁸ dogovor za počinjenje tih djela (§ 96.)³⁹ te neprijavlivanje pripreme tih djela (§ 98a.). Neprijavlivanje pripreme djela od § 91. do § 94., zanimljivo, nije potpadalo pod kaznena djela protiv pravosuđa gdje se baš i nalazilo kazneno djelo neprijave pripreme zločina kao temeljno (§135.), već je potpadalo pod kaznena djela protiv opstanka države i njezina uređenja tvoreći kvalificirano djelo. Razlika nije bila samo u kazni (temeljni oblik predviđa tešku tamnicu od jedne do 5 godina, a kvalificirani tešku tamnicu od jedne do 20 god.), već su za kvalificirani oblik bili predviđeni dužnost prijave i kažnjavanje osoba krvnog srodstva određenog stupnja u slučaju da to ne učine, dok kod temeljnog za te osobe nisu bili predviđeni ni dužnost prijave niti kažnjavanje. Od 24. lipnja 1941. razlikovala se i stvarna nadležnost sudova; temeljni oblik bio je u

³⁶ Prije izmjene, predviđena kazna bila je “večita robija” (večita robija = doživotna teška tamnica), a nakon izmjene predviđena je smrtna kazna, što znači da je predviđena kazna identična onoj iz § 91. za ubojstvo i pokušaj ubojstva najviših državnih dužnosnika.

³⁷ U § 94. bila je predviđena smrtna kazna za onog tko poduzme kakvo djelo, koje ide na to: “**1.** da se silom ili prijetnjom, da će se sila upotrijebiti prema osobama ili stvarima, promijeni državno uređenje ili ustavni poredak; **2.** da se Poglavnik, ili osobe koje ga zamjenjuju po ustavnim odredbama, dok vrše tu dužnost silom zbace ili prijetnjom sile spriječe, da vrše svoja prava i dužnosti ili prinude da svoja prava i dužnosti vrše u određenom cilju; **3.** da se nezakonito pribavi vrhovna državna vlast radi neposrednog izvršenja ili njezina prijenosa na druge osobe; **4.** da se Nezavisna Država Hrvatska ili neki njezin dio spoji s kojom stranom državom, ili da se neki njezin dio izdvoji iz cjeline i postane samostalna država”.

³⁸ Povećana je predviđena kazna, i to od 7 do 20 godina teške tamnice, no ta je kazna bila kratkog vijeka jer je uskoro to kazneno djelo bilo stavljeno u nadležnost pokretnog prijekog suda koji je mogao izricati samo smrtnu kaznu.

³⁹ Također je predviđeno pooštrenje kazne, i to teške tamnice od 10 do 20 godina, no i s tom se kaznom dogodilo kao i s prethodnom.

nadležnosti redovnih sudova, a kvalificirani u nadležnosti pokretnog prijekog suda, što je ostavljalo svoje posljedice kako na kaznu tako i na mogućnost izjavljivanja žalbe.⁴⁰

Nemoguće je ne oteti se dojmu da je sva djela iz glave XII. bilo moguće podvesti pod “elastični” pojam zločina veleizdaje iz Zakonske odredbe za obranu naroda i države. Međusobno razgraničenje tih djela vrlo je teško, ali je bitno, jer je o tom pitanju ovisila stvarna nadležnost sudova. Zločin veleizdaje bio je u nadležnosti izvanrednog narodnog suda, a djela iz glave XII. bila su u nadležnosti redovnih sudova sve dok nisu stavljena u nadležnost pokretnog prijekog suda. Zločin veleizdaje trebalo je shvatiti kao *lex generali*, a djela iz glave XII. kao *lex specialis*. Stoga je prednost trebalo dati glavi XII. po načelu *lex specialis derogat legi generali*.

Na temelju ove analize mogu zaključiti da su u glavi XII. prevladavala potpuno neodređena kaznena djela s vrlo širokim mogućnostima interpretacije, što je značilo da su antidržavna djela zapravo bila instrument za obračune s političkim protivnicima.

U vrijeme NDH prevladavala je zlouporaba kaznenog prava u svrhu državne ideologije, što proizlazi iz propisivanja pojačane represije za antidržavna djela te upitnosti njihova definiranja s aspekta načela zakonitosti. Vlasti NDH propisivanju antidržavnih djela pristupale su arbitrarno i olako, a vrhunac te arbitarnosti bio je dostignut s nekim verbalnim deliktima.⁴¹

3.2. Kaznena djela protiv života i tijela⁴²

Izmjene u ovoj glavi odnosile su se na promjenu stvarne nadležnosti sudova za temeljni i kvalificirani oblik ubojstva i promjenu odredbi o pobačaju. Ubojstvo (§ 167.) i kvalificirano ubojstvo (§ 167. st. 2.) bili su iz nadležnosti redovnih sudova stavljani u nadležnost prijekog i pokretnog prijekog suda. Time su prijašnje kazne,⁴³ bez izravnog zahvata u kazneni okvir, zamijenje-

⁴⁰ Pred redovnim sudovima moguće je izricanje vremenskih kazni i moguće je ulaganje pravnih lijekova, dok pred prijekim sudovima te mogućnosti nisu postojale.

⁴¹ To su npr. iznošenje ili prenošenje lažnih tvrdnji s namjerom da se izvrgnu ruglu ili preziru državne ustanove, državni poredak, ustaški pokret ili iznošenje i prenošenje tvrdnji s namjerom da se stvori neraspoloženje protiv državnih ustanova, zakonskih odredba, naredba oblasti..., pa širenje glasina da bi dana 28. 6. 1941. krenuli progoni protiv jednog djela pučanstva, uvreda i kleveta poglavnika, javno izlaganje poruzi ili preziru poglavnika ili NDH, državno uređenje ili državne ustanove...Sva su spomenuta djela bila u nadležnosti specijalnih sudova, što znači da je jedina moguća kazna bila smrt.

⁴² Ta djela nalazila su se u glavi XVI. KZ-a.

⁴³ KZ iz 1929. predviđao je za temeljno kazneno djelo ubojstva kaznu doživotne teške tamnice ili tamnice u trajanju najmanje 10-20 godina, a za kvalificirano ubojstvo smrtnu kaznu ili kao alternativno ponuđenu doživotnu tešku tamnicu.

ne smrtnom kao apsolutno određenom, čime je načelo individualizacije kod tih djela bilo narušeno. Privilegirani su oblici ubojstva⁴⁴ ostali u nadležnosti redovnih sudova, a time su bile zadržane prijašnje vremenske kazne iz KZ-a 1929.

Mnogobrojne izmjene te glave bile su učinjene donošenjem Zakonske odredbe o zabrani i kažnjavanju uzrokovanog pometnuća i o prekidanju trudnoće.⁴⁵ U vrijeme NDH pobačaj je bio zabranjen (bilo kao samopobacivanje, bilo da je učinjen od strane treće osobe). Takva regulacija nije bila novost jer je preuzeta od Kraljevine Jugoslavije. Za djela od § 171. do § 173. bile su isključene mogućnosti sudskog ublažavanja kazne i rehabilitacije. Stoga je strogoća predviđenih kazni mogla biti izbjegnuta samo kroz institut pomilovanja. Gotovo je nemoguće braniti stajalište o isključenju ublažavanja kazne i rehabilitacije za spomenuta djela, dok je ta mogućnost za sva ostala djela iz KZ-a i dalje postojala. U § 171. bila je predviđena kazna⁴⁶ za *trudnu ženu (delicta propria)* koja sama pobaci svoj plod (samopobacivanje) ili drugome dopusti da joj to učini. Pooštrenjem kazne djelo je podignuto s ranga prestupa na rang zločina.⁴⁷ Nakon spomenutih izmjena dogodila se bizarnost da je djelo samopobacivanja teže od kaznenog djela čedomorstva.⁴⁸ Tim izmjenama čedomorstvo je ostalo prestup, a samopobacivanje je postalo zločin. Prema kriteriju propisane kazne⁴⁹, počiniteljica čedomorstva je privilegirana u odnosu na ženu koja je izvršila samopobačaj. U § 172. bila je predviđena kazna za *treću osobu* koja trudnoj ženi na njezin zahtjev ili uz njezin pristanak učini pobačaj, i to doživotnom tamnicom.⁵⁰ Međutim, ako je ta treća osoba liječnik, ljekarnik ili primalja (*nepravo posebno kazneno djelo*), tada je zapriječena kazna bila smrtna.⁵¹ Za *liječnika* je bio predviđen razlog za isključenje protu-pravnosti zbog prekida trudnoće u slučajevima spašavanja života trudne žene

⁴⁴ Radi se o ubojstvu na mah (§ 167. st. 3.), ubojstvu na zahtjev (§ 168.) i čedomorstvu (§ 170.).

⁴⁵ NN br. 49/1941.

⁴⁶ Nakon izmjena KZ-a predviđena je kazna teške tamnice od 5 do 10 godina.

⁴⁷ Za to kazneno djelo prijašnji Krivični zakonik iz 1929. predviđao je kaznu zatvora od 7 dana do 3 godine. Isto tako Krivični je zakonik predviđao mogućnost sudskog ublažavanja kazne u osobito lakim slučajevima te za izvanbračnu majku mogućnost oslobođenja od kazne. No nakon izmjene te mogućnosti više ne postoje.

⁴⁸ § 170. za čedomorstvo (*delicta propria*) predviđena kazna za majku bračnog djeteta jest strogi zatvor, a za majku izvanbračnog djeteta zatvor, s time da je ostala mogućnost ublažavanja kazne, što sa § 171. nije slučaj.

⁴⁹ Osim kriterija propisane kazne, treba podsjetiti da su za ženu koja je izvršila samopobačaj isključene mogućnosti ublažavanja kazne i rehabilitacije, što sa počiniteljicom čedomorstva nije slučaj.

⁵⁰ Do tih izmjena zapriječena kazna u Krivičnom zakoniku bila je strogi zatvor do 5 godina.

⁵¹ Do tih izmjena zapriječena kazna bila je teška tamnica do 5 godina.

ili otklanjanja neizbježive opasnosti za njezino zdravlje. Prekid trudnoće mogao je izvesti samo liječnik u javnoj bolnici po jednoglasnoj odluci bolničkog povjerenstva. Iz okolnosti da je prekid trudnoće mogao izvesti *samo liječnik* u javnoj bolnici, može se zaključiti da na drugim mjestima i od strane drugih osoba nije bio moguć dopušteni prekid trudnoće ni prema propisima o krajnjoj nuždi. U § 173. predviđana je kazna⁵² za svakoga (*delicta communia*) tko nagovara trudnu ženu na pobačaj ili joj daje sredstvo za pobačaj. Pobačaj ne mora biti izvršen niti započet, već je dovoljno nagovaranje na pobačaj ili davanje sredstva za pobačaj. Prema kriteriju propisane kazne, ta situacija bila je riješena strože nego što bi bila kroz odredbe o poticanju i pomaganju. No, ako je trudnoj ženi dano sredstvo za pobačaj ili je prema njoj upotrijebljeno, a bez njezine volje, i ona plod pobaci, tada je zapriječena kazna smrtna. Slučajevi navedeni u § 172. i 173. za koje su predviđene doživotna kazna (treća osoba koja trudnoj ženi na njezin zahtjev učini pobačaj) i teške tamnice od 10 do 20 godina (treća osoba koja trudnoj ženi dade sredstvo za pobačaj) slučajevi su bez davanja nagrade za učinjenu uslugu. Primljena nagrada za počinjenje nekog od ta dva djela predstavlja kvalificirani oblik s predviđenom smrtnom kaznom uz posebni dodatak da će se počinitelju oduzeti sav imetak, u korist države, za podupiranje materinstva. Neki izvori tog vremena opravdavali su strogost kazni (§ 171.- § 173.) radi suzbijanja tzv. *bijele kuge (depopulacije i negativnog prirodnog priraštaja)*.⁵³

IV. SPOREDNO ZAKONODAVSTVO

Uz spomenute izmjene KZ-a NDH je donijela i druge kaznenopravne odredbe. Među prvima, ali i najvažnijima svakako je bila Zakonska odredba za obranu naroda i države⁵⁴ od 17. travnja 1941. Osim nje bile su donesene i Zakonska odredba o postupku kod komunističkih napadaja, kad se počinitelj ne pronadje,⁵⁵ Zakonska odredba o dužnosti prijave prikrivanja novca⁵⁶ te razne rasne odredbe, koje su imale kaznenopravni karakter. Sve te odredbe predstavljale su sporedno zakonodavstvo NDH. Može se reći da je NDH pridavala veliku važnost sporednom zakonodavstvu te je time smanjila važnost KZ-a kao temeljnog propisa.⁵⁷

⁵² Nakon izmjena KZ-a predviđena je kazna teške tamnice od 10 do 20 godina.

⁵³ Op. cit. (bilj. 3).

⁵⁴ NN br. 4/1941.

⁵⁵ NN br. 142/1941.

⁵⁶ NN br. 86/1941.

⁵⁷ Op. cit. (bilj. 29), str. 106.

4.1. Zakonska odredba za obranu naroda i države

Jedna od prvih odredaba ustaških vlasti bila je spomenuta zakonska odredba, koja je predviđala kaznu za svakog tko “*na bilo koji način povrijedi ili je povrijedio čast i životne interese hrvatskog naroda ili na bilo koji način ugrozi opstanak Nezavisne Države Hrvatske ili državne vlasti, pa makar djelo ostalo u pokušaju*”. Opisano djelo bilo je zločin veleizdaje. Jedina predviđena kazna bila je smrtna kao apsolutno određena. Apsolutno određivanje kazne bila je povreda načela individualizacije jer je time bilo onemogućeno odmjeravanje i izricanje kazne kroz uvažavanje otegotnih i olakotnih okolnosti. Spomenuta odredba kršila je načelo zakonitosti čak u dva smjera. Pojmovi kao “*čast*” i “*životni interesi*” hrvatskog naroda nisu nigdje bili detaljnije definirani, a njihova preopćenita formulacija kršenje je načela zakonitosti, i to povredom zahtjeva za određenošću zakonskih opisa (*nullum crimen sine lege certa*). Drugi pravac kršenja načela zakonitosti odnosio se na povredu zabrane povratnog (retroaktivnog) djelovanja kaznenog zakonodavstva jer je odredba imala “*unatražnu moć*”⁵⁸ (*nullum crimen sine lege praevia*). Nadležnost za suđenje nad veleizdajom imali su izvanredni narodni sudovi (specijalni sudovi) koji su spomenutom odredbom i osnovani. Čini se da je osnivanje tih sudova bilo inspirirano zakonodavstvom nacističke Njemačke.⁵⁹

Donošenjem Zakonske odredbe o dužnosti prijave prikrivanja novca⁶⁰ proširen je zločin veleizdaje na svaku osobu koja postupi protivno ovoj zakonskoj odredbi, a počinjenim djelom “*ugroženi su probitci hrvatskog naroda*”. Donošenjem Zakonske odredbe o obveznoj prijavi imetka Židova i židovskih poduzeća⁶¹ proširen je zločin veleizdaje samo na Židove koji otuđe svoju imovinu ili dio nje protivno toj zakonskoj odredbi. U oba slučaja jedina predviđena kazna bila je smrtna.

Za zločin veleizdaje karakteristična su bila četiri elementa: općenitost formulacije, retroaktivnost, laički sudački element i besprizivnost.⁶²

⁵⁸ V. o tome Krapac, D., *Revolucionarno pravosuđe*, Odvjetnik, 11-12/96., str. 73.

⁵⁹ U nacističkoj je Njemačkoj za vrijeme nacističke vlasti 1934. ustanovljen *Volksgerichtshof* kao izvanredni sud za suđenje izdaje i veleizdaje. *Volksgerichtshof* je imao tri senata po pet sudaca, od kojih su samo dva morala ispunjavati uvjete za sudačku službu. U početku je izricao mali broj smrtnih presuda, ali je kasnije počeo izricati puno više. V. o tome više Mueller, I., *Furchtbare Juristen: die unbewaltigte Vergangenheit unserer Justiz*, str. 55, Muenchen, 1987.

⁶⁰ Ta odredba ustanovila je dužnost prijave novca Državnoj riznici ako je novac predan poslije 10. travnja 1941. drugim osobama sa svrhom da se na bilo koji način prikrije pravi vlasnik (§ 1.) i dužnost svih osoba koje su primile tuđi novac na čuvanje da to prijave Državnoj riznici (§ 2.). NN br.86/1941.

⁶¹ NN br. 44/1941.

⁶² Op. cit. (bilj. 3).

4.2. Zakonska odredba o postupku kod komunističkih napadaja kad se počinitelj ne pronadje

Ova odredba predviđala je kaznu, ali ne za počinitelja (!), kada zbog komunističkih napada bilo na život bilo na imovinu pogine jedna ili više osoba, a ako za deset dana od počinjenja napada ne bude pronađen počinitelj, *“odredit će i izvršit Ministarstvo unutarnjih poslova, Ravnateljstvo za javni red i sigurnost u Zagrebu, za svakog poginulog strijeljanje deset osoba iz reda redarstveno ustanovljenih komunista”*.

Donošenjem te odredbe formalno je bio ozakonjen sustav kolektivnog kažnjavanja. Iako je odredba bila donesena 2. listopada 1941., u praksi je bio zabilježen jedan slučaj odmazde 9. srpnja 1941. (dakle prije donošenja spomenute odredbe) za ubojstvo policijskog službenika Lj. Tiljka,⁶³ a pri tome su bila strijeljana deseterica komunista.

Kolektivno kažnjavanje, bez obzira na to je li internim pravom dopušteno, predstavlja povredu međunarodnog ratnog prava, točnije IV. haške konvencije o zakonima i običajima rata na kopnu iz 1907., i to čl. 50.⁶⁴

Prije predviđeni rok od deset dana za pronalazak počinitelja poslije je bio smanjen na svega tri dana. Iz samog propisanog roka (tri dana) za pronalazak počinitelja vidi se da je *ratio* odredbe bilo formalno ozakonjivanje sustava odmazde jer je u tako kratkom roku počinitelja gotovo nemoguće pronaći. Iz okolnosti da je identitet počinitelja ostao nepoznat, postavlja se opravdano pitanje kako su vlasti uopće znale da je riječ o komunističkom napadu jer pretpostavka za primjenu te odredbe bila je okolnost da se radilo o *“komunističkom napadaju”*. Spomenuta zakonska odredba vrijedila je sve do donošenja Zakonske odredbe o zaštitnim mjerama zbog napadaja i čina sabotaže protiv javnom redu i sigurnosti.⁶⁵

V. SPECIJALNO SUDSTVO NDH

Uz redovito sudstvo na teritoriju NDH postojalo je i specijalno (izvanredno) koje je preuzelo vodeću ulogu i posve zasjenilo redovno sudstvo, koje je naspram specijalnog sudstva imalo tek minornu ulogu.

⁶³ V. poblize L. Kobsa, O organizaciji ustaškog aparata vlasti za provođenje terora u tzv. NDH, Zagreb u NOB-u i socijalističkoj revoluciji, Zagreb, 1971.

⁶⁴ U optužnici protiv Goeringa pred Međunarodnim vojnim sudom u Nuernbergu kolektivno kažnjavanje u Francuskoj i Norveškoj kvalificirano je kao povreda čl. 50. IV. haške konvencije i ratni zločin prema Statutu međunarodnog vojnog suda (6.b). Tekst optužnice dostupan: www.yale.edu/lawweb/avalon/imt/proc/count3.htm na dan 8.10.2006.

⁶⁵ NN br. 249/1943.

Sudbena vlast bila je odvojena od upravne. Vrhovno redovno sudbeno tijelo bilo je Stol sedmorice sa sjedištem u Zagrebu, a svaka je župa imala jedan sudbeni stol, dok je svaki kotar kao sud prvog stupnja imao kotarski sud.⁶⁶

U izvanredne (specijalne) sudove ubrajali su se prijeki sudovi, koji su se opet dijelili na stalne i pokretne prijeko sudove, izvanredni narodni sudovi, veliki izvanredni narodni sudovi, domobranski prijeki i ustaški stegovni sudovi.

4.1. Prijeki (stalni) sudovi

Prijeki sudovi osnovani su Zakonskom odredbom o prijekom sudu⁶⁷ od 17. svibnja 1941., a njihova teritorijalna nadležnost poklapala se s područjem pojedinog sudbenog stola. Spomenutom odredbom taksativno su bila nabrojena kaznena djela iz KZ-a koja su bila u stvarnoj nadležnosti prijekog suda.⁶⁸ Za ta djela vlasti nisu nikada povećale kaznu izravnim zahvatom u kazneni okvir, već neizravno tako da su ta kaznena djela izuzeli iz stvarne nadležnosti redovnih sudova i stavili ih u nadležnost prijekih sudova. Prijeki sudovi nisu imali mogućnost izricanja vremenskih kazni, nego samo mogućnost izricanja smrtno kazne. Tako je jednostavnim izuzimanjem iz nadležnosti redovnih sudova smrtna kazna povećana sa pet djela (iz dotadašnje Jugoslavije) na 14 kaznenih djela.⁶⁹ Osim navedenih kaznenih djela iz KZ-a iz 1929., u nadležnost prijekih sudova bila su stavljena i neka sasvim nova, koja KZ nije poznavao. To su bila: nepredaja vlastima na javni poziv vatrenog i hladnog oružja (t. 2. st. 2.) i pružanje pomoći osobama za koje se može sumnjati (dovoljan je, dakle, *dolus eventualis* jer se nije tražilo znanje) da su počinile koje od djela iz st. 1., v. bilješku 67). Radilo bi se o tzv. pomaganju nakon počinjenog djela (*auxilium*

⁶⁶ V. poblize Engesfeld, N., Povijest hrvatskog prava i države (razdoblje od 18. do 20. st.), str. 443, Zagreb, 1999.

⁶⁷ NN br. 32/1941.

⁶⁸ To su: nasilje u gomili (§ 154.), ubojstvo i kvalificirano ubojstvo (§ 167. odjel 1. i 2.), paljevina svoje ili tuđe imovine (§ 188.), paljevina svoje ili tuđe imovine s teškim posljedicama (§ 189.), uporaba eksplozivnih naprava (§ 191.), uzrokovanje opasnosti ili smrti kakvom opće opasnom radnjom (§ 201, odjel 1. i 2.), ugrožavanje željezničkog, tramvajskog, brodskog ili zračnog prometa (§ 206.), dovođenje u opasnost više ljudi u prometu označenom u § 206. (§ 207. odjel 1.), ometanje prometa, ali i sabotaza na vodovodnim, električnim, plinskim i drugim instalacijama (§ 209.), razbojništvo (§ 326.), razbojnička krađa (§ 327.) i razbojništvo kvalificirano smrću (§ 328.).

⁶⁹ Krivični zakonik iz 1929. od tih 14 kaznenih djela predviđao je kao alternativnu (!) smrtnu kaznu za pet kaznenih djela, a to su: kvalificirano ubojstvo (§ 167. odjel 2.) uzrokovanje opasnosti za više ljudi paljevinom svoje ili tuđe imovine (§ 189.), uporaba eksplozivnih naprava s teškom posljedicom (§ 191. odjel 3.), uzrokovanje smrti kakvom opće opasnom radnjom (§ 201. odjel 2.), razbojništvo kvalificirano smrću (§ 328.).

post delictum), ali se nije radilo o pomaganju kao obliku sudioništva jer nema kauzalnog doprinosa.⁷⁰ Iako je odredba bila donesena 17. svibnja 1941., do kraja 1941. bila je mijenjana čak sedam puta (tri puta u lipnju i dva puta u srpnju 1941.). Te “ekspresne” izmjene svodile su se na proširivanje nadležnosti prijekog suda.⁷¹

Nadležnost prijekog suda bila je proširena dvjema odredbama, jednom od 5. srpnja, a drugom od 10. srpnja. 1941.⁷² Prvom odredbom (od 5. srpnja) trenutak kažnjivosti bio je pomaknut na djela počinjena poslije 10. travnja 1941. te je time bila počinjena povreda načela zakonitosti (*nullum crimen sine lege praevia*). Proširivanje nadležnosti nije na tome stalo te je 22. rujna 1941. donesena Zakonska odredba o proširenju nadležnosti priekog i pokretnog priekog suda,⁷³ koja se odnosila na djela špekulacije u proizvodnji i prodaji živežnih namirnica. Neka od djela koja su bila regulirana tom odredbom su npr. podizanje cijena, raspolaganje govedinom, teladi, svinjama protivno propisima, iznošenje plemenitih kovina iz zemlje itd... Jedno od djela koje se osobito isticalo bilo je ugrožavanje gospodarskih životnih probitaka hrvatskog naroda (§ 8.) kojim se predviđala kazna za svakoga “*tko na bilo koji način povriedi ili ugrozi gospodarske životne probitke hrvatskog naroda ili društvenoga poredka, pa makar djelo ostalo u pokušaju*”. Nemoguće je ne oteti se dojmu kako je ta odredba bila vrlo slična Zakonskoj odredbi za obranu naroda i države koja je na vrlo sličan i općenit način nudila formulaciju zločina veleizdaje. Vrlo ih je teško razgraničiti, ali razgraničenje je bitno jer o tome je ovisila i stvarna nadležnost sudova (veleizdaja je bila u nadležnosti izvanrednih narodnih sudova, a ugrožavanje gospodarskih probitaka bilo je u nadležnosti prijekog suda), a poslije se odrazilo i na kaznu (u početku i pred jednim i drugim sudovima jedina moguća bila je smrtna kazna, ali poslije je bilo dopušteno pred prijekim sudom, i to samo za špekulativna djela, ublažavanje kazne). Spome-

⁷⁰ U nastavku t. II. st. 3. propisano je i kažnjavanje osobe koja može sumnjati (!) da se priprema izvršenje kojeg od djela iz st. 1.

⁷¹ Tako je 26. lipnja 1941. bila proglašena Izvanredna zakonska odredba i zapovijed, kojom je proširena nadležnost prijekog suda na širenje glasina o progonu jednog djela pučanstva. Isto tako Zakonskom odredbom o nadopuni zakonske odredbe o prijekom sudu kazneno djelo krivotvorenja znakova za vrijednost (§ 225.) učinjeno poslije 10. travnja 1941. bilo je stavljeno u nadležnost prijekog suda. Time je počinjena povreda načela zakonitosti (*nullum crimen sine lege praevia*).

⁷² Zakonska odredba od 5. srpnja 1941. donijela je tri nova djela u nadležnosti prijekog suda: (§1.) stvaranje uvjerenja kod drugih da se koji dio NDH odcijepi od cjeline, (t. 2.) izvrgavanje ruglu državnih institucija i (t. 3.) držanje letka (!!!) kod sebe koji svojim sadržajem vrši promidžbu komunizma.

Zakonska odredba od 10. srpnja 1941. donosi pet novih djela, a jedno od njih, među ostalima, zabranjuje slušanje krugovalnih postaja sa sjedištem u državama koje su u neprijateljstvu s NDH.

⁷³ NN br. 134/1941.

nuta odredba jedna je od rijetkih koja nije bila retroaktivna. Za tim nije bilo potrebe jer se opis iz § 8. mogao, do donošenja spomenute odredbe, podvesti pod veleizdaju iz Zakonske odredbe za obranu naroda i države. Od donošenja odredbe za špekulativna djela međusobno se razgraničenje dviju odredbi trebalo rješavati dajući prednost § 8. u odnosu na veleizdaju po načelu *lex specialis derogat legi generali*. Zakonskom odredbom od 12. prosinca 1941.⁷⁴ za špekulativna djela bila je uvedena mogućnost izricanja vremenskih kazni umjesto smrtne.⁷⁵ Proširenje nadležnosti prijekog suda doseglo je svoj vrhunac donošenjem Zakonske odredbe od 28. lipnja 1941.,⁷⁶ koja je dala ovlast državnom tužitelju da s odobrenjem ministra pravosuđa predloži za suđenje prijekom sudu bilo koje kažnjivo djelo iz KZ-a 1929.⁷⁷ Na taj je način za bilo koje kazneno djelo iz KZ-a 1929. bilo moguće izricanje smrtne kazne. Takvo rješenje nije bilo u skladu s ograničenjem i pravednošću primjene kazneno-pravne prisile jer je stvorilo mogućnost primjene kazni koje su u velikom nerazmjeru s težinom počinjenog djela.

U postupku pred prijekim sudom primjenjivao se Zakonik o sudskom kaznenom postupku od 16. veljače 1929. ako odredbom o prijekom sudu nije bilo drugačije određeno. Rasprava pred prijekim sudom započinjala je usmenom optužbom državnog tužitelja. Iz okolnosti da je rasprava započinjala usmenom optužbom postavlja se opravdano pitanje jesu li optuženi i njegov branitelj (kojeg je morao imati na raspravi, ali ne i u prethodnim stadijima postupka) uopće mogli pripremati obranu. Postupak se ograničavao na to da djelo bude dokazano, što ne ostavlja mjesta za bavljenje "sporednim" pitanjima kao što je zakonitost rada tijela.⁷⁸ Odmah nakon zaključenja rasprave sud je u tajnoj sjednici donosio osudu, koju je potom javno proglašavao. Ako je optuženik bio proglašen krivim, mogla mu se izreći samo smrtna kazna strijeljanjem. Presuda bi odmah postala i pravomoćna i izvršna⁷⁹ jer protiv nje nije bio dopušten nikakav pravni lijek.⁸⁰ Što se tiče pomilovanja, molba za pomilovanjem nije

⁷⁴ NN br. 202/1941.

⁷⁵ Tako možemo reći da se špekulativna djela razlikuju od ostalih ne samo što za njih nije predviđeno retroaktivno kažnjavanje već je moguće izricanje i vremenskih kazni.

⁷⁶ NN br. 62/1941.

⁷⁷ Od tada možemo razlikovati kažnjiva djela koja su u nadležnosti prijekog suda po zakonskim odredbama i kažnjiva djela koja su u nadležnosti prijekog suda po prijedlogu državnog tužitelja (sva ona ostala koja nisu izrijekom stavljena u nadležnost prijekog suda zakonskim odredbama).

⁷⁸ Op. cit. (bilj. 57), str. 85.

⁷⁹ Kazna smrti izvršavala se samo tri sata nakon izricanja presude, strijeljanjem.

⁸⁰ Prema Zakoniku o sudskom krivičnom postupku iz 1929., presuda se izvršava kad stupi na pravnu snagu, a stupa na pravnu snagu kad nema redovitog pravnog lijeka ili nije dopušten, a kako nije bilo nikakvog pravnog lijeka, tako nije bilo kontrole zakonitosti ni u drugom stupnju.

bila suspenzivne naravi, pa se može reći da su kazne pred prijekim sudom bile ne samo apsolutno određene već i neopozive.⁸¹

4.2. Pokretni prijeki sudovi

Mjesec dana nakon osnivanja prijekih (stalnih) sudova bili su osnovani pokretni prijeki sudovi Zakonskom odredbom o pokretnom prijekom sudu⁸² od 24. lipnja 1941. Za razliku od prijekih sudova kojih se teritorijalna nadležnost poklapala s područjem pojedinog sudbenog stola, pokretnim prijekim sudovima nadležnost se protezala na čitavo područje NDH, a mjesnu nadležnost određivao je ministar pravosuđa odredbom kojom je izaslao pokretni prijeki sud. Prvi pokretni prijeki sud bio je osnovan u Zagrebu 24. lipnja.1941., a sredinom srpnja isti takav sud bio je osnovan u Sarajevu. Poslije su bila osnovana još tri u Zagrebu te po jedan u Banjaluci, Bihaću, Brčkom, Derventi i Višegradu,⁸³ dakle na području tadašnje NDH bilo ih je 10. Zakonskom odredbom o njihovu osnivanju taksativno su nabrojena kaznena djela koja su bila u nadležnosti pokretnog prijekog suda. Nadležnost pokretnog prijekog suda bila je šira nego nadležnost prijekog suda, pa je tako nadležnost pokretnog prijekog suda na dan donošenja odredbe obuhvaćala čak 27 kaznenih djela iz KZ-a 1929.⁸⁴ Najveći problem bila su kaznena djela protiv opstanka države (§ 91.-98a.) jer prva izmjena KZ-a iz 1929. odnosila se na glavu XII., tako da su ostala barem tri kaznena djela⁸⁵ s predviđenim vremenskim kaznama, ali nakon stavljanja te glave u nadležnost pokretnog prijekog suda i za ta tri djela,

⁸¹ Istražujući pravo pomilovanja, koje je dodjeljivao samo poglavnik, u razdoblju od 1941. do 1943. niti jedno nije bilo dodijeljeno osuđenima pred specijalnim sudovima. Pomilovanja su se uglavnom davala za obljetnicu osnutka NDH i uglavnom su obuhvaćala osude pred redovnim sudovima, šumske krađe, osude prema vojnom KZ-u i osude za vojni stalež pred vojnim sudovima u Kraljevini Jugoslaviji.

⁸² NN br. 58/1941.

⁸³ V. o tome više, Matković, H., *Povijest Nezavisne Države Hrvatske*, str. 156, Zagreb, 1994.

⁸⁴ To su: djela protiv opstanka države (§ 91-98a), javno izlaganje poruzi Poglavnika (§ 100.), zlostavljanje službenika (§128.), nasilje u gomili (§ 154.), ubojstvo i kvalificirano ubojstvo (§ 167. odjel 1. i 2.), paljevina svoje ili tuđe imovine (§ 188.), paljevina svoje ili tuđe imovine s teškim posljedicama (§ 189.), uporaba eksplozivnih naprava (§ 191.), uzrokovanje opasnosti ili smrti kakvom opće opasnom radnjom (§ 201, odjel 1. i 2.), ugrožavanje željezničkog, tramvajskog, brodskog ili zračnog prometa (§ 206.), dovođenje u opasnost više ljudi u prometu u § 206. (§ 207. odjel 1.), ometanje prometa, ali i sabotaža na vodovodnim, električnim, plinskim i drugim instalacijama (§ 209.), uvreda Poglavnika (§ 307), razbojništvo (§ 326.), razbojnička krađa (§ 327.) i razbojništvo kvalificirano smrću (§ 328.).

⁸⁵ To su bili: podstrek za počinjenje, dogovor za počinjenje i neprijava pripreme počinjenja djela od § 91. do 98.

neizravnim putem, vremenske su kazne zamijenjene smrtnom kao apsolutno određenom.⁸⁶

Osim navedenih kaznenih djela iz KZ-a iz 1929., u nadležnost pokretnih prijekih sudova došla su i neka sasvim nova koja KZ dotada nije poznavao. To su bile: nepredaja vlastima na javni poziv vatrenog i hladnog oružja (§ 2. t. 2.) i pružanje pomoći osobama za koje se može sumnjati da su počinile koje od djela iz t. 1. (v. bilješku 83). Radilo se o tzv. pomaganju nakon počinjenog djela (*auxilium post delictum*), pa se ne može govoriti o pomaganju kao obliku sudioništva. Za sva djela navedena u toj odredbi predviđeno je kažnjavanje za djela počinjena poslije 10. travnja 1941. Ta je odredba povreda zabrane povratnog djelovanja zakona (*nullum crimen sine lege praevia*), koje je vrlo jasno izraženo u § 1. KZ-a.⁸⁷

U pogledu daljnjeg širenja nadležnosti pokretnih prijekih sudova vrijedi sve što je rečeno i za prijekne sudove.

Isto tako, što se tiče postupka, vrijede napomene izrečene kod prijekih sudova.

Osim prijekih sudova, u specijalno sudstvo ubrajali su se i izvanredni narodni sudovi i veliki izvanredni narodni sudovi. Izvanredni narodni sudovi u svojoj su nadležnosti imali zločinstvo veleizdaje koje je predviđeno u Zakonskoj odredbi za obranu naroda i države. Prvi takav sud bio je osnovan 17. travnja 1941. u Zagrebu, a zatim je uslijedilo osnivanje takvih sudova u Varaždinu, Bjelovaru, Osijeku, Gospiću, Banjaluci, Tuzli te još jedan u Zagrebu,⁸⁸ dakle na području tadašnje NDH bilo ih je osam.

Zakonskom odredbom od 18. srpnja.1941.⁸⁹ bila su osnovana dva velika izvanredna narodna suda, jedan u Zagrebu, a drugi u Sarajevu.

Svi specijalni sudovi imali su četiri zajedničke karakteristike: retroaktivnost, apsolutno određene i neopozive kazne,⁹⁰ laički sudački element⁹¹ te bes-

⁸⁶ Da situacija bude bizarnija, i izmjene KZ-a od 3. svibnja 1941. i odredba o pokretnom prijekom sudu od 24. lipnja 1941. pomaknule su trenutak kažnjivosti na djela počinjena poslije 10. travnja 1941. što stvara problem kod ona tri kaznena djela za koja je predviđena retroaktivna primjena vremenskih kazna (izmjene KZ-a), a odredba o pokretnom prijekom sudu predviđa samo retroaktivnu primjenu smrtno kazne, tako da je otvoren put smrtnoj kazni i za ta djela počinjena tijekom travnja, svibnja i lipnja 1941.

⁸⁷ §1. zabranjuje kažnjavanje za djelo za koje prije nego što je počinjeno, među ostalim, nije bilo propisano i **kako će se kazniti**.

⁸⁸ Op. cit. (bilj. 82.).

⁸⁹ NN br. 79/1941.

⁹⁰ Svi dosada spomenuti sudovi mogli su izricati samo smrtno kazne, protiv presude nije postojao nikakav pravni lijek, a zahtjev za pomilovanjem nije imao odgodne moći, a osim toga niti jedna osoba koja je bila osuđena pred nekim od specijalnih sudova u razdoblju od 1941. do 1943. nije bila pomilovana.

⁹¹ Pokretni prijeki sud sudio je u vijeću od tri suca od kojih je samo jedan morao ispunjavati uvjete za sudačku službu. O potrebnim uvjetima za suca pred izvanrednim narodnim sudovima

prizivnost. Besprizivnost je bila samo djelomično ukinuta Zakonskom odredbom od 18. srpnja 1941., ali nikako u prilog osuđenika, jer je samo ministar pravosuđa mogao svaku kaznenu stvar, koja je konačno bila riješena osudom *izvanrednog narodnog suda, prijekog i pokretnog prijekog suda*, uputiti na ponovnu raspravu pred Veliki izvanredni narodni sud. Zakonskom odredbom⁹² od 28. travnja 1941. dana je ovlast državnom nadodvjetniku da po naredbi ministra pravosuđa uloži žalbu Vrhovnom sudu za obranu zakona protiv *pravomoćnih* presuda velikog izvanrednog suda, izvanrednog narodnog suda, prijekog i pokretnog prijekog suda, čime su sudovi bili potpuno podređeni tužiteljstvu. Čini se da je to učinjeno po uzoru na nacističku Njemačku.⁹³

V. RASNE ODREDBE

Da bi se što lakše provodila rasna politika u NDH, bile su donesene rasne odredbe. Rasnu politiku u NDH potrebno je promatrati u sklopu nacističke i fašističke ideologije. Do 1936. u ustaša nije bilo ni najmanjih naznaka antisemitizma, tek kad su se veze intenzivirale s nacistima i fašistima, počela je izgradnja ustaške ideologije.⁹⁴

Prve rasne odredbe bile su donesene već 30. travnja.1941., a to su bile Zakonska odredba o rasnoj pripadnosti,⁹⁵ Zakonska odredba o zaštiti arijske krvi i časti hrvatskog naroda⁹⁶ i Zakonska odredba o državljanstvu.⁹⁷ Sve tri odredbe bile su inspirirane zakonodavstvom nacističke Njemačke.⁹⁸

zakonska odredba nije ništa izričito govorila, a veliki izvanredni narodni sudovi sastojali su se od pet sudaca od kojih su samo dva morala ispunjavati uvjete za sudačku službu.

⁹² NN br. 95/1942.

⁹³ I u nacističkoj Njemačkoj državno je odvjetništvo imalo pravo na tzv. "izvanredni prigovor protiv presude na zahtjev Fuerera" koji je dovodio do ukidanja pravomoćne presude i nove rasprave pred posebnim vijećem vrhovnog suda, Reichsgerichta, tzv. Fuererova sudišta. Od ukupno 19 takvih prigovora, 18 ih je podneseno na štetu optuženika, a 14 puta to je sudište preinačilo oslobađajuću presudu u smrtnu kaznu. op. cit. (bilj. 57), str. 136.

⁹⁴ V. Antisemitizam, holokaust, fašizam, Goldstein, I., Antisemitizam u Hrvatskoj, str.12-53, Zagreb, 1996.

⁹⁵ NN br. 16/1941.

⁹⁶ NN br. 16/1941.

⁹⁷ NN br. 16/1941.

⁹⁸ Te odredbe bile su gotovo identične dvama tzv. nuemberškim zakonima u nacističkoj Njemačkoj, koje je usvojio Reichstag 1935., Zakonu o zaštiti njemačke krvi i njemačke časti (Gesetz Zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre) i Zakonu o državljanstvu Reicha (Reichbuergergesetz). Ideja o nepriznavanju državljanstva Židovima bila je iznesena u političkom programu Nacionalsocijalističke partije u tzv. "25 točaka" 1920. godine. Točka 4. tog programa zahtijevala je pravo državljanstva samo za Nijemce, dok je izrijeком taj zahtjev isključivao Židove. Tekst zakona dostupan na www.ess.uwe.ac.uk/documents/gerblood.htm i

Zakon o rasnoj pripadnosti definirano je tko se ima smatrati osobom “arijskog podrijetla”, a tko ne. Osobom “arijskog podrijetla” smatra se osoba koja potječe od predaka koji su pripadnici europske rasne zajednice. Zakonska odredba, također, razlikuje osobe koje, pored “arijskih” predaka, imaju *samo jednog* pretka drugog koljena (djed ili baka) Židova⁹⁹ i osobe koje imaju *dva* pretka drugog koljena Židova (djed i baka) “po rasi”.¹⁰⁰ Zakonska odredba o rasnoj pripadnosti daje definiciju Židova (točka 3.). Bila je usvojena rasna, a ne vjerska definicija¹⁰¹ Židova. U smislu te odredbe kao Židovi su vrijedile osobe *s barem troje predaka drugog koljena (djedovi i bake)*, koji su Židovi “po rasi” i široki krug osoba *s dvoje predaka drugog koljena (djed i baka)*, koji su Židovi “po rasi”.¹⁰² Ta se odredba praktički ne razlikuje od rasnog zakonodavstva nacističke Njemačke.¹⁰³

www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Holocaust/nurmlaw3.html, <http://web.jjay.cuny.edu/jobrien/reference/ob21.html> (tekst 25 točaka), na dan 8. 10. 2006.

⁹⁹ Te su osobe bile izjednačene s obzirom za stjecanje državljanstva s osobama “arijskog” podrijetla.

¹⁰⁰ Na temelju čl. 3. Zakona o državljanstvu Reicha 1935. donesen je Dekret koji razlikuje tzv. *Mischlinge* u prvom i drugom stupnju, tj. osobe koje imaju jednog pretka drugog koljena Židova (drugi stupanj) i dva pretka drugog koljena Židova (prvi stupanj), premda njihov status nije riješen sve do Wannse konferencije 1942. na kojoj je odlučeno o konačnom rješenju (*Endloesung*). Na Konferenciji je odlučeno da se osobe prvog stupnja tretiraju, u pravilu, kao Židovi, a iznimno kao Nijemci, a osobe drugog stupnja kao Nijemci, a iznimno kao Židovi. Tekst zapisnika s Wannse konferencije dostupan na www.remember.org/wannsee.html, na dan 8. 10. 2006.

¹⁰¹ Vjersku definiciju imale su npr. Mađarska i Rumunjska, što je na Wannse konferenciji 1942. izneseno kao problem.

¹⁰² Osobe, koje imaju *dva pretka* drugog koljena (djed i baka), koji su Židovi po rasi, i to u ovim slučajevima: a) ako su bile 10. travnja 1941. pripadnici Mojsijeve vjere ili ako su kasnije na tu vjeru prešli; b) ako imaju bračnog druga, koji vrijedi kao Židov naveden pod 1. (barem troje predaka Židova po rasi) c) ako su poslije stupanja na snagu ove odredbe sklopili brak s osobom koja ima dvoje ili više predaka drugog koljena Židova po rasi, i potomci iz takvog braka; d) ako su nezakonita djeca sa Židovom navedenom pod 1), a rode se poslije 31. siječnja 1942; e) ako ministarstvo za unutarnje poslove na obrazloženi prijedlog rasnopolitičkog povjerenstva, odluči da vrijede kao Židovi (točka 2.).

¹⁰³ Nacistička Njemačka nije imala zakona o rasnoj pripadnosti, već je na temelju čl. 3. Zakona o državljanstvu Reicha 1935. donijela Prvi dopunski dekret spomenutog zakona, koji sadržava i definicije Židova. Definicija Židova iz Dekreta identična je onoj iz Zakonske odredbe o rasnoj pripadnosti, osim što ne poznaje razlog pod točkom 2.e). Dekret isto tako ne navodi neke kategorije osoba koje imaju dva pretka drugog koljena Židova po rasi, a koje spominje Zakonska odredba o rasnoj pripadnosti, a to su: **3.** Osobe, rođene izvan teritorija NDH od roditelja koji ne potječu iz NDH ako su bile 10. travnja 1941. Mojsijeve vjere ili imaju najmanje dvoje predaka (djed i baka) Židova po rasi, ili vrijede kao Židovi u smislu zakona zemlje iz koje potječu (*lex patriae*). **4.** Osobe, koje su poslije stupanja na snagu ove odredbe sklopile obilaženjem zakonske odredbe o zaštiti arijske krvi brak koji je zabranjen i njihovi potomci. **5.** Osobe koja su nezakonita djeca Židovki navedenih pod 1.

Druga važnija rasna odredba bila je Zakonska odredba o zaštiti arijske krvi i časti hrvatskog naroda od 30. travnja 1941. koja je predviđala tri nova kaznena djela.

Prvo kazneno djelo vezano je uz zabranu sklapanja braka između Židova i drugih osoba koje nisu arijskog podrijetla s osobama arijskog podrijetla. Zakonska odredba o zaštiti arijske krvi nije predviđala kaznu za nedopušteno sklapanje braka, već su ustaške vlasti donijele Zakonsku odredbu o nadopuni KZ-a iz 1929.,¹⁰⁴ koja je predviđala kaznu od šest mjeseci strogog zatvora i gubitak državljanstva za državljane ili državne pripadnike NDH (*delicta propria*) koji sklope brak protivno Zakonskoj odredbi o zaštiti arijske krvi (blanketno kazneno djelo). Isto tako KZ-u iz 1929. dodan je novi § 399.a koji predviđa kaznu za državnog službenika (*delicta propria*) koji sklopi nedozvoljeni brak, i to najmanje šest mjeseci strogog zatvora i gubitak službe.

Drugo djelo vezano je uz zabranu izvanbračnog spolnog odnosa Židova (ili koje druge osobe koja nije arijskog podrijetla) sa ženskom osobom arijskog podrijetla (točka 3.). Iako ta odredba ima sličnosti sa Zakonom o zaštiti njemačke krvi i časti iz 1935., donekle se razlikuju.¹⁰⁵ Zakonska odredba o zaštiti arijske krvi i časti hrvatskog naroda ograničavala je kaznu, za slučaj postupanja protivno točki 3., samo na *mušku nearijsku osobu* (*delicta propria*) i pri tome naziva to djelo zločinom "oskvrnuća rase". Iz zapriječene kazne (zatvor ili alternativno teška tamnica) vidi se da su se ustaške vlasti, izborom između zločina i prijestupa, odlučile za ono prvo. Iako je ta odredba inspirirana Zakonom o zaštiti njemačke krvi i časti iz 1935., opet se donekle i razlikuju.¹⁰⁶

U praksi je bio zabilježen jedan slučaj silovanja¹⁰⁷ u ženskom sabirnom logoru Lobor, a počinitelj je bio pripadnik logorske straže. Djelo je bilo kvalificirano kao zločin "oskvrnuća rase" po točki 3. Zakonske odredbe o zaštiti arijske krvi i časti hrvatskog naroda, a ne kao silovanje iz § 269. KZ-a iz 1929. ili bilo koje drugo kazneno djelo iz glave XXIV. u kojoj su se nalazila kaznena djela protiv javnog morala. Analizirajući točku 3. Zakonske odredbe

¹⁰⁴ NN br. 162/1941.

¹⁰⁵ Gramatičkim i logičkim tumačenjem Zakona o zaštiti njemačke krvi i časti proizlazi da je zabranjeno izvanbračno spolno općenje samo između Židova (a ne i drugih osoba koje nisu arijskog podrijetla) i državnih pripadnika, ali ne treba zaboraviti da tadašnje njemačko pravo poznaje analogiju.

¹⁰⁶ Iako je podjednako *delicta propria*, tumačenjem zakona nacističke Njemačke, proizlazi da je krug počinitelja puno širi jer njemačka odredba govori samo o muškoj osobi (a ne i muškoj nearijskoj osobi) kao o mogućem počinitelju.

¹⁰⁷ Ne može se sa sigurnošću tvrditi da se baš radi o kaznenom djelu silovanja, a ne o nekom drugom, kao npr. prisili na spolni odnos ili spolni odnos zlouporabom položaja. Slučaj preuzet od N. Lengel-Krizman, U prilog proučavanja terora u tzv. NDH, Ženski sabirni logori 1941-1942, Povijesni prilozi, br. 4/1985., str. 14.

o zaštiti arijske krvi,¹⁰⁸ proizlazi da je počinitelj “oskvrnuća rase” mogla biti samo *muška “narijska osoba”* u izvanbračnom spolnom odnosu sa “*ženskom arijskom osobom*”. Iako to nije bio slučaj s pripadnikom logorske straže, on je ipak bio je osuđen na šest mjeseci zatvora zbog “oskvrnuća rase” po Zakonskoj odredbi o zaštiti arijske krvi. S obzirom na to da je djelo bilo kvalificirano kao zločin “oskvrnuća rase”, a ne kao silovanje iz § 269.KZ-a, trebala je biti done-sena oslobađajuća presuda jer počinjeno djelo nije bilo kazneno djelo. Radilo se zabranjenoj analogiji (stvaranju novog kaznenog djela na temelju sličnosti s postojećim), koja predstavlja kršenje načela zakonitosti (*nullum crimen sine lege stricta*). Osim što je propisala kaznu za temeljni oblik zločina “oskvrnuća rase”, točka 3. st. 2. predviđala je i kvalificirani oblik, koji nije zadovoljavao uvjete da bi predstavljao dopuštenu analogiju unutar zakona (*analogia intra legem*). Točka 3. st. 2. predviđala je da se u naročito teškim slučajevima, a napose ako se radi o silovanju nevine djevojke, može izreći smrtna kazna.

Nipošto nije jasno što bi to predstavljali “*naročito teški slučajevi*” kod izvanbračnog spolnog odnosa, pa se radi o kršenju načela zakonitosti, i to povredom zahtjeva za određenošću zakonskih opisa (*nullum crimen sine lege certa*). Kad odredba govori o “*naročito teškim slučajevima*”, silovanje navodi samo *exempli gratia*, što nipošto ne predstavlja kazuističku metodu kojom bi se trebao služiti zakonodavac (uz istodobnu primjenu generalne klauzule) da bi se moglo govoriti o dopuštenoj analogiji unutar zakona (*analogia intra legem*).¹⁰⁹

Treće kazneno djelo vezano je uz zabranu Židovima (ili drugim osobama narijskog podrijetla) da u svom kućanstvu zapošljavaju ženske osobe arijskog podrijetla ispod 45 godina starosti. Zakonska odredba o zaštiti arijske krvi i časti nije predviđala kaznu za nedopušteno zapošljavanje, već je ministarstvo donijelo Naredbu o zabrani zapošljavanja ženskih osoba u narijskim kućanstvima 6. svibnja 1941.¹¹⁰ kojom je predviđena kazna¹¹¹ za starješinu kućanstva (*delicta propria*). Budući da je kazna bila predviđena *naredbom* (*podzakonskim aktom*), time je bila počinjena povreda načela zakonitosti, i to zahtjeva da kaznena djela i kaznenopravne sankcije mogu biti propisani samo *pisanim zakonom* (*nullum crimen sine lege scripta*), to više jer § 1. KZ-a propisuje da nitko ne može biti kažnjen za djelo za koje nije “*zakon*” propisao da će se kazniti i kako će se kazniti.

¹⁰⁸ Vlasti NDH u svojim su tumačenjima rasnih zakona, objavljenim u Hrvatskom narodu br. 80., 3. 5. 1941., opravdavale zabranu izvanbračnog spolnog odnosa time da bi ono moglo biti stalan izvor priljeva “narijskog elementa” hrvatskom narodu te da je ono s biološkog gledišta zločin, jer u slučaju začeca hrvatski narod za sve buduće generacije biva opterećen tuđim rasnim elementom.

¹⁰⁹ Op. cit. (bilj. 29), str. 113.

¹¹⁰ NN br. 20/1941.

¹¹¹ Kumulativno su predviđene kazna zatvora od tri mjeseca do jedne godine i globa od 1.000 do 100.000 dinara.

Što se tiče talijanskih rasnih zakona, oni su doneseni 1938. iz solidarnosti s nacistima, ali niti su bili oštri poput Hitlerovih niti su se odveć primjenjivali.¹¹²

Spomenute tri rasne odredbe, dakako, u NDH nisu bile i jedine. Bile su donesene razne odredbe s ciljem ekonomskog upropaštavanja Židova, kao npr. Zakonska odredba o sačuvanju hrvatske narodne imovine,¹¹³ Zakonska odredba o obveznoj prijavi imetka Židova i židovskih poduzeća,¹¹⁴ Zakonska odredba o sprečavanju prikrivanja židovskog imetka i sl.

Prije donošenja Izvanredne zakonske odredbe i zapovijedi,¹¹⁵ prema kojoj su Židovi kolektivno odgovorni, Židovi su bili pojedinačno uhićivani, ali iznimka od toga je uhićenje grupe od 165 mlađih muških osoba raznih profesija u dobi od 18 do 21 godine 27. svibnja 1941. u Zagrebu.¹¹⁶ Mjesec dana poslije donesena je Izvanredna zakonska odredba i zapovijed koja je predviđala da *“budući da Židovi šire lažne vijesti u svrhu uznemiravanja pučanstva te svojim poznatim špekulativnim načinima smetaju i otežčavaju opskrbu pučanstva, to se kolektivno smatraju odgovornim, i prema tome će se proti njima postupati i spremati ih povrh kaznenopravne odgovornosti u zatočenička zbirališta pod vedrim nebom”*.¹¹⁷

Zakon o rasnoj pripadnosti osim što je dao definiciju Židova, dao je i definiciju “Cigana”. To je osoba koja potječe od *dvaju ili više* predaka drugog koljena, koji su “Cigani” po rasi. Iz te definicije vidljivo je da su “Cigani” puno šire definirani nego Židovi jer kao “Ciganin” je vrijedila svaka osoba koja ima dvoje predaka “Cigana” po rasi, dok je kod Židova još uvijek bilo moguće, sa dva pretka Židova po rasi (ako ne potpadaju pod t. 3.) da budu s obzirom na stjecanje državljanstva izjednačene s osobama “arijskog podrijetla”. Neki izvještaji govore da su u NDH ostali pošteđeni samo Romi islamske vjere s područja Bosne i Hercegovine.¹¹⁸ Iz svega spomenutog nameće se zaključak da su najmnogobrojnije odredbe donesene protiv Židova¹¹⁹, premda iznenađujuće,

¹¹² V. E. Nolte, Fašizam u svojoj epohi, str. 378-387, Beograd, 1990. (prijevod)

¹¹³ Prema toj odredbi svi su pravni poslovi, između Židova i trećih osoba, iznad 100.000 dinara bili poništeni.

¹¹⁴ NN br. 44/1941.

¹¹⁵ NN br. 60/1941.

¹¹⁶ Op. cit. (bilj. 106), str. 6.

¹¹⁷ To je bila odredba koja je uz Zakonsku odredbu o upućivanju nepoćudnih i pogibeljnih osoba na prisilni boravak u sabirne i radne logore i Zakonsku odredbu o suzbijanju nasilnih kažnjivih čina protiv državi formalno ozakonila sustav logora.

¹¹⁸ V. o tome više N. Lengel-Krizman, Prilog proučavanja terora u tzv. NDH: sudbina Roma, Časopis za suvremenu povijest, str. 34., 18(1), 1986.

¹¹⁹ Zapisnik s Wannse konferencije, održane 20. siječnja 1942., navodi da se na području Hrvatske nalazi oko 40 tisuća Židova od ukupno 11 milijuna europskih Židova, koji bi trebali ući u konačno rješenje. Web. (bilj. 99).

Srbe je “formalno” pogađalo tek nekoliko njih na razini zakonske odredbe, a sve ostale bile su na razini podzakonskih akata.¹²⁰ Iako je bilo doneseno tek nekoliko odredbi, ustaške su vlasti bile najviše orijentirane na Srbe.

U razdoblju nakon završetka rata primjena njemačkih rasnih odredbi proglašena je zločinom protiv čovječnosti koji je bio definiran čl. 6. Londonskog statuta i čl. 2. Zakona br. 10.¹²¹

Nekoliko osoba bilo je osuđeno pred Vojnim sudom u Nuernbergu (*Nuernberg Military Tribunal (NMT)*) za zločine protiv čovječnosti zbog primjene rasnih odredbi. Primjer su nekolicina sudaca¹²² i ministara Reicha. Među ministrima najpoznatiji je optuženik bio Wilhelm Stuckart, suautor tzv. *Nuernberških zakona* i sudionik Wannse konferencije 1942.¹²³

Od suđenja sucima izdvajam slučaj optuženika Oswalda Rothauga,¹²⁴ koji je bio optužen po tri točke optužnice.¹²⁵ Oswald Rothaug bio je od 1937. do 1943. sudac Izvanrednog suda, a od 1943. do 1945. državni odvjetnik pri Narodnom sudu u Berlinu. Optuženi Rothaug kao sudac Izvanrednog suda osudio je L.K. (68) na smrt 1942.¹²⁶ Slučaj se nalazio na redovnom sudu do saznanja optuženog Rothauga, ali kasnije je po nalogu Rothauga slučaj predan Izvanrednom sudu. Tijekom postupka pred Izvanrednim sudom Rothaug kao predsjedavajući sudac služio se pritiscima na svjedoke, tužiteljima davao do znanja da očekuje traženje smrtne kazne, tužiteljima davao argumente za završnu riječ... Što se tiče dokazivanja “oskvrnuća rase”, puno je vremena bilo potrošeno na podrijetlo L.K. i vezu između L.K. i S. Iako u pogledu

¹²⁰ To su: Zakonska odredba o prelazu s jedne vjere na drugu, Naredba o dužnosti prijave Srbijanaca, Odluka redarstva da se Srbi smiju kretati po sjevernom djelu Zagreba i Odluka da moraju napustiti sjeverni dio Zagreba.

¹²¹ Zakon br. 10 proširio je i krug osoba (od glavnih krivaca na sve osobe koje su počinile koje od inkriminiranih djela) i krug kažnjivih djela, jer izričito naglašava da zločini na koje se on primjenjuje obuhvaćaju, ali se ne ograničavaju na djela navedena u čl. 6. Londonskog statuta. V. o tome Andrassy, J., Bakotić, B., Vukas, B., Međunarodno pravo 1, Zagreb, 1995.

¹²² U tom suđenju bilo je 16 optuženika od kojih je 10 osuđeno (šest na vremenske kazne, a četiri na doživotne kazne), četiri su oslobođena, jedan optuženik počinio je samoubojstvo nakon podizanja optužnice, a jedan je proglašen nesposobnim za suđenje.

¹²³ Proveo je tri godine i 10 mjeseci u pritvoru dok 1949. nije pušten zbog nedostatka dokaza.

¹²⁴ Tekst optužnice dostupan na www.mazal.org/archive/nmt/03/NMT03-T1143.htm, na dan 8. 10. 2006.

¹²⁵ Oswald Rothaug bio je optužen za ratne zločine (točka 2. optužnice), zločine protiv čovječnosti (točka 3.) i članstvo u zločinačkoj organizaciji (točka 4. optužnice).

¹²⁶ L. K. je bio optužen za “oskvrnuće rase” po Zakonu o zaštiti njemačke krvi i njemačke časti iz 1935., koji nije predviđao smrtnu kaznu, no osuđen je na smrtnu kaznu prema tzv. Dekretu protiv državnih neprijatelja, koji u točki 4. predviđa mogućnost smrtne kazne za svaku osobu koja počinio bilo kakvo kazneno djelo iskorištavajući izvanrednost situacije izazvane ratom.

njihove veze nije nikada dokazano više od činjenice da je S. sjedila u krilu L.K. i da su se koji put poljubili (spolni odnos nije nikada dokazan), L.K. bio je osuđen na smrt po tri točke optužnice. Zločin “oskvrnuća rase” bio je predviđen Zakonom o zaštiti njemačke krvi i njemačke časti iz 1935. u čl. 2., a kažnjiv po čl. 4.¹²⁷ istog zakona. Kako taj zakon nije predviđao smrtnu kaznu, sud se usredotočio na Dekret protiv državnih neprijatelja,¹²⁸ pa je iznesena činjenica da je u više navrata L.K., od izbijanja rata, dolazio u stan S., a naročito mu je pogodovao nedostatak javne rasvjete, pa je time iskoristio izvanrednost situacije izazvane ratom, što je kažnjivo po čl. 4. Dekreta protiv državnih neprijatelja. Dolaskom u stan S., Izvanredni sud je zaključio da su L.K. i S. imali izvanbračni spolni odnos (nije nikad dokazan), što je bilo kažnjivo po čl. 4. Zakona o zaštiti njemačke krvi i njemačke časti i po čl. 2. Dekreta protiv državnih neprijatelja, jer je djelo kvalificirano kao napad na tijelo Njemice. Iako izvanbračni spolni odnos nije nikada bio dokazan, L.K. je bio osuđen na temelju sve tri točke optužnice. Stoga je NMT zaključio da je to učinjeno samo zato što je L.K. bio Židov, a optuženi Oswald Rothaug je, *znajući i htijući, bio instrument u programu progona*. Stoga je proglašen krivim po čl. 2. Zakona br. 10¹²⁹ za zločine protiv čovječnosti.¹³⁰

VI. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Nakon svega rečenog u središnjem dijelu, može se konstatirati da se primjenjivalo dijelom naslijeđeno pravo Kraljevine Jugoslavije, a dijelom posebno novo, koje je po svom sadržaju bilo posve suprotno standardima i tradiciji hrvatskog kaznenog prava.¹³¹

Naslijeđeno pravo predstavljao bi KZ iz 1929., a njegove izmjene i sporedno zakonodavstvo predstavljali bi posebno novo “revolucionarno” pravo. Može se reći da su vlasti NDH preferirale to sporedno “revolucionarno” zakonodavstvo, u odnosu na KZ kao temeljni propis, pa se može zaključiti da je KZ time, ipak, gubio na svojoj važnosti kao temeljna kodifikacija.

¹²⁷ Čl. 4. Zakona o zaštiti njemačke krvi predviđa zatvorsku kaznu s prisilnim radom ili bez njega za mušku osobu (*delicta propria*).

¹²⁸ Dekret predviđa smrtnu kaznu u čl. 2. i 4. Čl. 2. omogućuje primjenu smrtne kazne za svaku osobu koja počini kazneno djelo protiv života i tijela, protiv imovine iskorištavajući pritom mjere koje su na snazi za vrijeme zračnih napada, a čl. 4. omogućuje primjenu smrtne kazne na svaku osobu koja počini bilo koje kazneno djelo iskorištavajući izvanrednost situacije izazvane ratom.

¹²⁹ Tekst Zakona br. 10 dostupan na www.mazal.org/archive/nmt/03/NMT03-F018.htm, na dan 8. 10. 2006.

¹³⁰ Oswald Rothaug bio je proglašen krivim samo po točki 3. optužnice, a iako nije proglašen krivim po točki 2. i 4. optužnice, osuđen je na doživotnu kaznu.

¹³¹ Op. cit. (bilj. 29), str. 99.

Također, sa sigurnošću se može tvrditi da je kazneno pravo tog vremena, zbog preučestalih izmjena, bilo na izrazito niskoj nomotehničkoj razini, što se vidi ili iz preapstraktnih zakonskih opisa ili iz pretjeranog kazuizma.

Vlasti NDH kršile su načelo zakonitosti najviše u dva smjera, prvo, povredom neretroaktivnosti zakona i, drugo, povredom zahtjeva za određenošću zakonskih opisa. Kao što je više puta bilo spomenuto, u doba NDH nije nikada formalno bio ukidan § 1.KZ-a u kojem se nalazilo načelo zakonitosti, no ono je doživjelo svoje degradiranje veoma brzo po samom osnutku NDH. To se najbolje vidi po Zakonskoj odredbi za obranu naroda i države od 17. travnja 1941. Načelo zakonitosti poniklo je iz Francuske revolucije donošenjem čuvene Deklaracije o pravima čovjeka i građanina iz 1789., ali nedugo zatim, za jakobinskog terora, propisano je da revolucionarni sudovi mogu suditi za djela koja zakonom nisu predviđena.¹³² Iako se danas smatra kulturnom tekovinom civiliziranih zemalja, načelo zakonitosti svoju je najgoru sudbinu doživjelo, upravo, u lijevim i desnim diktaturama XX. stoljeća.

Usporedo s degradacijom načela zakonitosti, sličnu sudbinu “proživljavalo” je i načelo individualizacije, koje podjednako kao i načelo zakonitosti nije nikada formalno ukidano, ali niti odveć primjenjivano.

Može se reći da je u to vrijeme prevladavala zlouporaba kaznenog prava u svrhu ideologije, što se vidi kroz izmjene KZ-a koje su se odnosile na kaznena djela protiv države, kroz osnivanje prijekih i pokretnih prijekih sudova za kontrarevolucionarna djela i stroge zakonske kazne za političke delikte.¹³³ Kod političkih kaznenih djela prevladali su: retroaktivnost, neodređenost, apsolutna određenost kazni, ukratko kršenje svih načela kaznenog prava koja su se formirala stoljećima.

Zanimljivo je pitanje je li NDH bila država, a onda slijedom toga je li njezino cjelokupno pravo uopće pravo. Govoreći o temeljnim obilježjima države kao subjekta međunarodnog prava, međunarodno pravo zahtijeva tri konstitutivna elementa države: teritorij, stanovništvo i organizaciju vlasti neovisnu o drugoj državi. Neki autori odriču NDH postojanje svih triju elemenata,¹³⁴ dok joj drugi odriču samo vlast, a ostala dva elementa i ne spominju.¹³⁵ Što se tiče

¹³² Loc. cit. (bilj. 6), str. 177.

¹³³ V. više o tome Bačić, F., *Krivično pravo*, Opći dio, str. 54., Zagreb, 1995.

¹³⁴ Teritorij je bio sastavni dio Kraljevine Jugoslavije, okupacijom se ne može trajno steći teritorij, to je moguće jedino međunarodnim ugovorom. Stanovništvo se i dalje moglo smatrati državljanima Kraljevine Jugoslavije, a vlast NDH nije pravno utemeljena jer Haške konvencije ne dopuštaju okupatoru da formira vlast. V. op. cit. (bilj. 65), str. 447.

¹³⁵ Vlast NDH smatraju previše ovisnima o glavnim silama Trojnog pakta, dakle nedovoljno samostalnim da bi zavrijedile status nezavisnih država. Takav stav glede NDH prihvatila je i Američko-talijanska komisija za pitanja odšteta u slučaju *Socony Vacuum Oil Co. v. ILR.*, 1954., str. 55; 1956., str. 591.

priznanja, NDH je imala priznanje određenog kruga osovinskih država,¹³⁶ ali ono se u međunarodnom pravu ne smatra konstitutivnim elementom za postanak države. Stoga ako se vlast NDH shvati okupatorskom, tada gotovo sve izmjene kaznenog prava bivše Jugoslavije predstavljaju kršenje međunarodnog ratnog prava, točnije IV. haške konvencije o zakonima i običajima rata na kopnu iz 1907., i to čl. 43.¹³⁷ S obzirom na to da samo države mogu stvarati pravo, može se zaključiti da zakonodavstvo NDH uopće nije imalo karakter prava.

LITERATURA

1. Andrassy, J., Bakotić, B., Vukas, B., Međunarodno pravo 1, Zagreb, 1995.
2. Bačić, F., Krivično pravo, Opći dio, Zagreb, 1995.
3. Engesfeld, N., Povijest hrvatske države i prava (razdoblje od 18. do 20. st.), Zagreb, 1999.
4. Horvatić, Ž., Novoselec, P., Kazneno pravo, Opći dio, Zagreb, 2001.
5. Horvatić, Ž., Šeparović, Z., Kazneno pravo, Posebni dio, Zagreb, 1999.
6. Kobsa, L., O organizaciji ustaškog aparata vlasti za provođenje terora u tzv. NDH, Zagreb u NOB-i i socijalističkoj revoluciji, Zagreb, 1971.
7. Krapac, D., Revolucionarno pravosuđe kao instrument političkog progona: političko lice kaznenog postupka totalitarističkih diktatura, *Odvjetnik* br. 11 i 12/1996. (69).
8. Kulaš, J., Načela kaznenog prava nacionalsocijalističke Njemačke, *Mjesečnik*, br. 3 i 4/1942.
9. Kurtović, Š., Opća povijest prava i države, II. knjiga, Zagreb, 1994.
10. Lengel-Krizman, N., Prilog proučavanja terora u tzv. NDH, *Ženski sabirni logori 1941-1942*, Povijesni prilozi br. 4/1985.
11. Matković, H., Povijest NDH, Zagreb, 1994.
12. Nolte, E., Fašizam u svojoj epohi (prijevod), Beograd, 1990.
13. Šilović i Frank, Krivični zakonik za kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, Zagreb, 1929.
14. Vukas, B., Sustav vlasti i uprave u NDH, *Pravnik*, 30, 1-2 (59-60), 1997.
15. Zakonske odredbe o promjenama u KZ-u od 27. siječnja 1929. i Zakona o izmjenama i dopunama KZ-a od 9. listopada 1931, NN br. 19/1941.
16. Zakonske odredbe o promjeni Kaznenog zakonika od 27. siječnja 1929., NN br. 111/1941.
17. Zakonske odredbe o zabrani i kažnjavanju uzrokovanog pometnuća i o prekidanju trudnoće, NN br. 49/1941.
18. Zakonska odredba za obranu naroda i države, NN br. 4/1941.
19. Zakonska odredba o postupku kod komunističkih napadaja, kad se počinitelj ne pronadje, NN br. 142/1941.
20. Zakonska odredba o dužnosti prijave prikrivanja novca, NN br. 86/1941.

¹³⁶ Priznale su je: Njemačka, Italija, Mađarska, Slovačka, Bugarska, Japan, Španjolska, Nacionalna Kina, Finska, Danska, Mandžurija, Tajland, Filipini, Burma. V. o tome više op. cit. (bilj. 65.), str. 447.

¹³⁷ IV. haška konvencija nalaže okupatoru da poduzme sve mjere koje ovise o njemu da po mogućnosti uspostavi i uzdrži javni red i život, i to uz poštovanje **domaćih zakona**, ako nije u tome apsolutno spriječen.

21. Zakonska odredba o prijekom sudu, NN br. 32/1941.
22. Zakonska odredbom o nadopuni Zakonske odredbe o prijekom sudu, NN br. 60/1941.
23. Zakonska odredba o proširenju nadležnosti priekog i pokretnog priekog suda, NN br. 134/1941.
24. Zakonska odredba o pokretnom prijekom sudu, NN br. 58/1941.
25. Zakonska odredba o rasnoj pripadnosti NN br. 16/1941
26. Zakonska odredba o zaštiti arijske krvi i časti hrvatskog naroda, NN br. 16/1941.
27. Zakonska odredba o državljanstvu, NN br. 16/1941.
28. Zakonska odredba o stupanju na snagu zakonske odredbe o promjenama KZ-a 1941., NN br. 36/1941.
29. Značajke novog hrvatskog zakonodavstva, Odvjetnik, br. 7 i 8/1998. (71)
30. www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/hague04.htm
31. www.yale.edu./lawweb/avalon/imt/proc/count3.htm
32. www.ess.uwe.ac.uk/documents/gerblood.htm
33. www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Holocaust/nurmlaw3.html
34. www.remember.org/wannsee.html
35. www.mazal.org/archive/nmt/03/NMT03-T1143.htm
36. www.mazal.org/archive/nmt/03/NMT03-F018.htm

Summary

CRIMINAL LAW AT THE TIME OF THE INDEPENDENT STATE OF CROATIA (1941-1945)

This paper considers the issue of criminal law in the Independent State of Croatia (ISC). Although the ISC has become a current political and historical topic as a Quisling state in the Balkans during the II World War, so far no research has been conducted on the implementation of criminal law in the ISC.

This paper begins with a brief review of the changes made in the Criminal Code of 1929 for the Kingdom of Yugoslavia, with special focus on the violation of the principle of legality.

Next, it describes the organisation of the criminal justice system in the ISC, since, besides the changes made in the criminal legislation, the organisation of the criminal justice system also had a key role in the implementation of criminal legislation.

Finally, the paper ends with an analysis of race legislation. In the light of these considerations, attention is drawn to a comparison with the Reich's race legislation. The application of this legislation was considered to be a crime against humanity, punishable under the Allied Control Council for Germany Law No. 10 and the IMT Charter.